

Govorni poremećaji u predškolskoj dobi i metode rada u Waldorfskom vrtiću

---

Bergsoy, Ines

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:582976>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

INES BERGSOY

**GOVORNI POREMEĆAJI U PREDŠKOLSKOJ DOBI I METODE RADA U
WALDORFSKOM VRTIĆU**

Završni rad

Pula, rujan, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

INES BERGSOY

**GOVORNI POREMEĆAJI U PREDŠKOLSKOJ DOBI I METODE RADA U
WALDORFSKOM VRTIĆU**

Završni rad

JMBAG: 0303054056, izvanredna studentica

**STUDIJSKI SMJER: Izvanredni stručni preddiplomski studij predškolskog
odgoja**

PREDMET: Rani emocionalni poremećaji

ZNANSTVENO PODRUČJE: Društvene znanosti

ZNANSTVENO POLJE: Psihologija

ZNANSTVENA GRANA: Razvojna psihologija

MENTOR: Đeni Zulliani Blašković, v. pred.

Pula, rujan, 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ines Bergsoy, kandidatkinja za prvostupnicu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, 21.09., 2021. godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Ines Bergsoy dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Govorni poremećaji u predškolskoj dobi i metode rada u Waldorfskom vrtiću koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 21.09.2021. (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. GOVOR	2
3. RAZVOJ GOVORA KOD DJECE	4
3.1 Faza predverbalne komunikacije	4
3.2 Faza verbalne komunikacije	6
4. ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA RAZVOJ GOVORA	7
4.1 Unutarnji čimbenici	7
4.1.1 Zdravlje djeteta	7
4.1.2 Spol djeteta	8
4.1.3 Redoslijed rođenja	8
4.1.4 Lateralizacija mozga	9
4.2 Vanjski čimbenici	9
5. RANI ZNAKOVI GOVORNIH POREMEĆAJA	11
6. GOVORNO-JEZIČNI POREMEĆAJI	12
6.1 GOVORNI POREMEĆAJI	12
6.1.1 MUCANJE	13
6.1.2 BRZOPLETOST	15
6.1.3 BRADILALIJA	15
6.1.4 SKANDIRAJUĆI GOVOR	16
6.1.5 DJEČJA GOVORNA APRAKSIJA	16
6.1.6 DIZARTRIJA	17
6.2 ARTIKULACIJSKI POREMEĆAJI	17
6.3 JEZIČNI POREMEĆAJI	17
6.3.1 Usporen jezični razvoj	18
6.3.2 Nerazvijen govor	18
6.3.3 Posebne jezične teškoće	18
7. POTICAJI (AKTIVNOSTI) ZA DIJETE S GOVORNIM POTEŠKOĆAMA	20
7.1 Govorna gimnastika	20
7.2 Igra	21
8. WALDORFSKA PEDAGOGIJA	24
8.1 Govor, pokret i mišljenje	24
8.2 Razvoj osjetila	26
8.3 Ritam	27
9. AKTIVNOSTI KAO POTICAJ DJECI S GOVORNIM POTEŠKOĆAMA	29

9.1 Prstovno-gestovne igre	29
9.2 Gestovno kolo.....	30
9.3 Priča	32
9.4 Lutkarska predstava	34
9.5 Likovno-umjetničke aktivnosti	34
9.6 Euritmija	35
ZAKLJUČAK.....	36
LITERATURA:.....	38
SAŽETAK.....	40
SUMMARY	41

1. UVOD

Govor je zvučno sredstvo ostvarivanja jezika, odnosno to je sustav verbalnih i neverbalnih znakova koji imaju značenje i koji se koriste u komunikaciji među ljudima. Da bi dijete naučilo govoriti prijeko su mu potrebni poticaji i potpora sociokulturne okoline u kojoj ono živi. Govor ima važnu ulogu u životu ljudi te zbog složenog procesa i ranog razvoja govora kod djece bitna je osviještenost roditelja, odgajatelja i okoline kako pomoći djeci i poticati njihov razvoj govora kao i cjelokupni razvoj (Škarić, 1988.).

Razvoj dječjeg govora je veoma složen i suptilan proces, koji se odvija pod utjecajem mnoštva različitih čimbenika. Govor je socijalni fenomen a najbolje se razvija u ljudskom okruženju. Za dijete je obitelj najbliže i najprirodnije okruženje te zbog te blizine ima najveću ulogu u procesu dječjeg razvoja, uključujući i razvoj govora. Rano prepoznavanje odstupanja i rane intervencije od iznimne su važnosti jer zakašnjeli i neadekvatan razvoj govora jedan je od glavnih uzročnika kasnijih teškoća u učenju. U radu su opisani čimbenici koji utječu na razvoj govora kod djece, prikazani su rani znakovi govornih poteškoća te su navedeni najučestaliji govorni i jezični poremećaji u općoj populaciji djece, njihovi uzroci i sprječavanje.

Smatra se da je igra čovjekova prirodna aktivnost. Ona omogućuje da se čovjek razvija tjelesno, intelektualno, emocionalno, duhovno, socijalno. Stoga su kroz sedmo poglavlje navedeni primjeri prstovno-gestovnih igara te pjesmica za poticanje pravilnog izgovora. I u posljednjem poglavlju opisane su aktivnosti za razvoj pravilnog govora i jezika ali i za pomoć kod poteškoća u govoru i jeziku, kroz waldorfsku pedagogiju. Opisane su jezične igre u službi poticanja pravilnog razvoja govora. Posebno je naglasak stavljen na pjesme u obliku igara za razvoj govora jer je djeci lakše prihvatiti govorno gradivo, ako je ritmično i dostupno vizualiziranju, a pjesma ima upravo te kvalitete. Uz pjesme u obliku igara, posebno značenje imaju i igre prstima koje će također biti detaljnije opisane u posljednjem poglavlju.

2. GOVOR

Govor je način komunikacije i sredstvo ostvarenja jezika te nam služi za prenošenje i primanje informacija. Ono je sustav verbalnih i neverbalnih znakova koji imaju značenje u komunikaciji među ljudima. U užem smislu, govor se smatra komunikacija riječima (Stoppard, 1991.).

U fonetskom se smislu govor predstavlja kao glasovno-sluhovna pojava koja je namjenjena jezičnom sporazumijevanju a proizvodi se govornim organima te prenosi do slušnih koji ih jezično obrađuju. Ovdje dolazimo do triju glavnih djelatnosti a to su pokretanje (inicijacija), kojim se potiče strujanje zraka, zatim glasničenje (fonacija), kojim se mijenja zračna struja između glasnica te oblikovanje (artikulacija) kojim se prekida ili oblikuje zračna struja koje rezultira posebnim glasom (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=22886>).

U lingvističkom se smislu govor predstavlja kao pojava koja se može fonetski, fonološki, sintaktički, morfološki i semantički raščlaniti.

„Temeljni pojmovi u području jezika i govora uključuju fonologiju (glasove), morfologiju (jedinice značenja), sintaksu (redosljed riječi) i semantiku (značenje riječi i skupina riječi).“ (Rathus, 2001.). Fonologija je jezična grana koja se bavi proučavanjem temeljnih glasova nekog jezika. Morfologija je grana jezikoslovlja koja proučava vrste riječi i njihove oblike. Zatim dolazimo do sintakse koja označava pravila nekog jezika o ispravnom poretku riječi u smislenu rečenicu, dok semantika proučava značenje u nekom jeziku (odnos između jezika i objekta i događaja) (Rathus 2001.).

Odstupanja u razvoju govora su artikulacijske teškoće koje će biti navedene u kasnijem tekstu. Također mogu se pojaviti i poremećaji izgovora u bilo kojoj životnoj dobi no najčešće se javljaju već u ranom djetinjstvu (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=22886>).

Rathus (2001.) navodi da je govor priopćavanje misli i osjećaja pomoću simbola koji su u skladu s pravilima gramatike. Također, pomoću govora se prenose informacije i znanja, ali je to ujedno sredstvo za pohranu iskustva. Prema Rathusu (2001.) govor je jedna od naših velikih snaga, kao što je drugim vrstama snaga, brzina i sl.

Jezik kao komunikacijski sustav, i govor usko su povezani, te djeca već od najranije dobi pokreću usta i jezik kako bi izgovorili riječ, ali ujedno i oponašaju osobe

iz svoje okoline. Stoga je vrlo važno da se naglašavanjem riječi, ritma i ponavljanje jednostavnih zvukova pomaže djetetovu mozgu da stvara živčane impulse koji se potrebni za razvoj govora (Stoppard, 1991.).

3. RAZVOJ GOVORA KOD DJECE

Govor se počinje razvijati već u prvim danima djetetova života a moguće čak i ranije. Prema Posokhovej govor se razvija već u majčinoj utrobi kada dijete čuje glas svoje majke i nauči ga razlikovati od glasova drugih osoba, jer ipak, govor se razvija i slušanjem. Zanimljiv je podatak da dijete koje je u majčinoj utrobi slušalo glazbu kasnije istu prepoznaje i pozitivno reagira na nju (Posokhova, 2008.).

Najintenzivniji razvoj govora i jezika odvija se u prve tri godine djetetova života u kojoj ono prolazi kroz faze krika, glasanja pa sve do prve kompetentne participacije u razgovoru. Na taj način ono može izraziti svoje želje, osjećaje i potrebe stoga su od izuzetne važnosti govorno jezični poticaji u prvim mjesecima života djeteta (Andrešić i dr., 2010.).

3.1 Faza predverbalne komunikacije

Faza predverbalne komunikacije odnosi se na period od rođenja pa do kraja prve godine djetetova života, tj. do izgovaranja prve smislene riječi. Uredan razvoj ove komunikacije važan je preduvjet za kasniji govorno jezični razvoj.

Prvi dio ove faze, koja se ujedno naziva fazom fiziološkog krika i refleksnog glasanja, odnosi se na period od prvog dana rođenja pa do 8. tjedna života. Ovdje se radi o spontanim glasanjima bebe koja uzdiše, diše, kašlje i plače kada je gladna, žedna ili osjeća neku nelagodu. Pritom izvodi spontane pokrete tijelom te spontano pokreće usne, vilicu i glasnice. Ovdje prevladavaju zvukovi nalik samoglasnicima uz prisutnost nazalnog glasa. Vrlo je važno prepoznati zdravi krik djeteta, koji je glasan, bistar i čist s kratkim uzdahom, od onog rizičnog, koji je prodoran ili izuzetno tih te se sastoji od kratkih vriskova ili tihog stenjanja.

Iako u ovoj fazi nisu još prisutni pravi govorni glasovi, ova faza je itekako važna za cjelokupni razvoj govora. Ovdje počinje stvaranje prvih senzomotoričkih veza u živčanom sustavu, gdje mozak bebe polako uči kontrolirati slušanje i izgovor glasova a to je temelj stvaranja svjesnog razvoja govora. Taj proces traje kroz čitavu predverbalnu fazu komunikacije. Najprije se uspostavlja kontrola nad intenzitetom glasa, zatim visine glasa i na kraju kontrole pokreta govornim organom u usnoj šupljini.

Drugi dio ove faze traje od 8. tjedna pa do 20. tjedna života a praćen je pojavom smijeha i gukanja te promjenom krika. Krik postaje izražajan i bogat te se mijenja

ovisno o stanju djeteta. Beba u ovoj fazi na vrlo jasan način daje majci do znanja da li je gladna, žedna, mokra ili je nešto muči. Također, beba reagira na govor svojih roditelja vlastitim glasovnim reakcijama. U početku se radi o kratkim glasovima, slične intonacije onoj od roditelja a kasnije se te reakcije produljuju te postaju ritmičnije i bogatije. U ovom dijelu faze vrlo je važno uspostaviti čvrstu emotivnu komunikaciju.

Oko 12. tjedna pojavljuje se prvo gukanje, kao reakcija na emotivnu i govornu komunikaciju s roditeljima (zagrljaji, razgovori) te na osmijeh. Ono se uglavnom sastoji od samoglasnika no na kraju druge faze pojavljuju se i suglasnici te se gukanje približava standardnom govornom glasu (Posokhova, 2008.).

U ovoj se fazi događa prijelaz od refleksnog i spontanog glasanja prema pravom komunikativnom glasanju. Ako ovdje izostane ili nedostaje intonacijska izražajnost krika i gukanja te se pojavi dominacija nazalnih glasova u krikovima i ono postane jednolično, monotono i tiho, možemo zaključiti da se radi o mogućem riziku poremećaja u govoru (Posokhova, 2008.).

Treći dio faze predverbalne komunikacije počinje između 16. i 20. tjedna te traje do 30. tjedna. U ovoj se fazi pojavljuje brbljanje i glasovna igra. U usnoj se šupljini stvaraju suglasnici a pošto je beba starija u usnoj šupljini ima više prostora za različita složenija kretanja jezikom. Postupno dolazi i do prvih slogovnih glasanja (maa, baa, taa...) koje kasnije postaje slogovno brbljanje. Ovo je razdoblje od izuzetne važnosti jer se ostvaruju spajanja odvojenih glasova u glasovne sekvence a na temelju toga gradi se govor.

Četvrti dio faze počinje između 20. i 25. tjedna te traje do 50. tjedna djetetova života. Period je popraćen aktivnim slogovnim brbljanjem koji počinju nalikovati pravim glasovima materinskog jezika. Ovdje se radi o procesu kontroliranog ponavljanja sloga (ma-ma, ba-ba, ta-ta,...). Brbljanje postaje socijalno jer dijete pokušava privući pozornost odrasle osobe, pruža ruke, dodaje igračke, brblja u igri s odraslima... U isto vrijeme razvija se i razumijevanje govora odrasle osobe pri čemu dijete pažljivo prati na njega usmjerene aktivnosti te pokušava razumjeti značenje.

Nakon 8. i 9. mjeseca dijete slogovnom glasanju pridodaje i gestovne pokrete, npr. kod mahanja ono izgovara „pa-pa“ te ručicama maše pri čemu vidimo da se razumijevanje govora intenzivno razvija.

Krajem prve godine života dijete reagira na izgovaranje vlastitog imena, na riječ „NE“, i na jednostavne naloge kao npr. „Dodaj mi igračku“. Ono također aktivno proširuje pamćenje te reagira na promjenu okoline i na poznate i nepoznate osobe.

Nedostatak predmetne komunikacije s odraslima te naglo i prerano odvajanje od roditelja mogu ozbiljno ugroziti razvoj govora. Ova se faza smatra i vrlo osjetljivom za razvoj govora u kojoj se ne radi o isključivo oponašanju već o usavršavanju svjesnih glasovnih percepcija, gdje dijete gradi vlastiti senzomotorički govorni sustav. Odsutnost ili ukočenost brbljanja, jednolično slogovno brbljanje te nerazumijevanje i neslijeđenje jednostavnih govornih uputa, ukazuju na moguće rizike pojave govornih poremećaja (Posokhova, 2008.).

3.2 Faza verbalne komunikacije

Tijekom prve godine djetetova života razvija se intonacijski element govora te je povezan s emocijama, gestama i izrazima lica. Ovdje dolazi do razumijevanja i pripremanja glasovne baze govora. Nakon što dijete napuni godinu dana i izgovori prvu riječ smislenu njegovoj okolini razvoj se govora prati po broju riječi koje ono upotrebljava. Pretpostavlja se da jednogodišnje dijete urednog razvoja raspolaže nekolicinom riječi, dvogodišnje dijete s 200 do 300 a trogodišnje s otprilike 1500 do 2000 riječi. U drugoj godini djetetova života a osobito u onoj prvoj polovici, govor se sastoji od imenica i glagola dok u drugoj polovici počinje spontano povezivati po dvije riječi i spajati u rečenice („Daj auto“). Dijete s navršениh dvije godine puno više razumije nego što može samostalno izraziti riječima te je većina glasova još nejasna. Ono ne povezuje riječi uvijek uz isti predmet već za ono što mu je u tom trenutku zanimljivo. To nestaje prilikom proširenja fonda riječi. U periodu od druge pa do šeste godine života izgovor se ispravlja, postaje razumljiv i jasan te gramatički ispravan (Posokhova, 2008.).

U drugoj i trećoj godini života dijete razumije kratke priče i bajke a u četvrtoj i petoj godini složenije rečenice te je svladalo većinu gramatičkih kategorija i iste koristi. Starije predškolsko dijete uspješno se sporazumijeva s okolinom no razvoj govora nastavlja se i dalje a fond riječi se širi i bogati. Razdoblje ranog i predškolskog djetinjstva temelj je za ovladavanjem čitanja i pisanja (Posokhova, 2008.).

4. ČIMBENICI KOJI UTJEČU NA RAZVOJ GOVORA

Nesporno je da je rano djetinjstvo, kao razdoblje najvećih mogućnosti, najpovoljnije razdoblje za razvoj govora. Dijete napreduje izuzetno brzo zato je izuzetno važno poticati njegov razvoj u svim razdobljima i na svim područjima. Pritom je najvažnije pažljivo pratiti i prepoznati djetetove potrebe i interese. Najveću ulogu u tom poticanju imaju roditelji djeteta.

Čimbenike koji djeluju na razvoj govora dijelimo na unutarnje i vanjske. Unutarnji čimbenici su oni na koje ne možemo utjecati a to su: zdravlje djeteta, spol, redosljed rođenja i lateralizacija mozga. Vanjski čimbenici su oni na koje možemo utjecati a to su: socio-emocionalni status, dojenje, bilingvizam te utjecaj roditelja, odgojitelja, vršnjaka i medija. (https://www.ringeraja.hr/clanek/razvoj-govora_292.html)

4.1 Unutarnji čimbenici

4.1.1 Zdravlje djeteta

Tijekom prve dvije godine života djeteta, svaka ozbiljnija i dugotrajnija bolest usporava razvoj govora. Zdrav živčani sustav s govornim centrom i živčanim vezama, osnova je za razvoj govora, no tada imamo na umu da je zadaća istog nadzor i usklađivanje djelovanja govornog aparata. Također, za razvoj govora potreban je i razvoj pozornosti, pamćenja i mišljenja. Za uredan govorno-jezični razvoj vrlo je važan i sluh kao i vid djeteta. Kod oštećenja sluha, dijete pohađa razne tretmane uvježbavanja govora te kod nemogućnosti istih usvaja znakovni jezik. Vid je vrlo važan zbog samog praćenja usana i njenih pokreta slušajući osobu koja mu govori stoga je također teže usvojiti pravilan govor (<https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A2466/datastream/PDF/view>).

Obzirom na to da svaka ozbiljnija i dugotrajnija bolest usporava razvoj govora, ovaj čimbenik može djelomično utjecaj ijeti i okolina.

4.1.2 Spol djeteta

Već je poznato kako postoji određena razlika u usvajanju govora kod dječaka i djevojčica, zbog same razlike u komunikacijskom, interaktivnom stilu te načinu percepcije jezične informacije. Prema literaturi (Klarin, 2017.) istraživanja pokazuju da oko 80% djevojčica ima referentni stil usvajanja govora dok oko 60% dječaka ima ekspresivni. Djevojčice lakše izražavaju emocije te se lakše verbalno izražavaju od dječaka. Također posjeduju bogatiji vokabular. Te razlike mogu biti povezane i s načinom odgoja, a ne da su samo genetski uvjetovane.

Istraživanja su pokazala da s dječacima roditelji aktivnije razgovaraju u igri dok s djevojčicama u situacijama traženja pomoći (Klarin, 2017.). Dječaci najčešće svoje probleme rješavaju „šakama“ - akcijski dok djevojčice verbalno. One također u ranoj dobi kreću s korištenjem riječi emocija (voli, sviđa mi se...). Također, istraživanja među odraslim osobama su pokazala da žene imaju bolju povezanost dijelova mozga koji upravljaju emocijama i onih koji upravljaju govorom te kao rezultat toga lakše verbalno izražavaju osjećaje (Apel, Masterson, 2004.).

4.1.3 Redoslijed rođenja

Neka su istraživanja pokazala da prvorođena djeca posjeduju bogatiji rječnik te u svojoj drugoj godini imaju raspon od 50 riječi više od one djece koja su rođena kasnije (Apel, Masterson, 2004.) Dok neka istraživanja govore da kasnije rođena djeca ranije razviju konverzijske vještine te se bolje i duže zadržavaju na temi razgovora, pri čemu time potkrepljuju istraživanja da kasnije rođena djeca lakše sklapaju prijateljstva s vršnjacima. Dolazimo do pitanja zašto uopće dolazi do razlike među djecom unutar iste obitelji. Svakako treba uzeti u obzir da je svako dijete jedinstveno i da ono odrasta u različitim jezičnim okolnostima, odnosno situacija u koju dolazi drugo dijete drugačija je od one prvog a tu najčešću razliku stvaraju roditelji i ostala djeca u obitelji.

Prvorođena djeca obično imaju više prilika za individualan rad s roditeljem nego ona kasnije rođena jer je sva pažnja usmjerena na njega i tako potiču njegov govorno-jezični razvoj (Apel, Masterson, 2004.).

Kada u kući ima više od jednog djeteta, roditeljske su jezične interakcije manje usmjerene na svako dijete pojedinačno već su skloniji govoriti svima odjednom.

Zanimljivo je za napomenuti da ako je starije dijete školske dobi ono će se mlađem obraćati govorom usmjerenim na dijete dok ako je predškolske dobi, upotreba govora usmjerenog na dijete je znatno manja čak je i nema. (Apel, Masterson, 2004.).

4.1.4 Lateralizacija mozga

Mozak se sastoji od dvije polutke, lijeve i desne koje su pokrivene moždanom korom a povezane skupinom živčanih vlakana. Specijalizacija hemisfera (polutki) te podjela funkcija među njima završava krajem predškolske dobi. Tada se definira dominantna hemisfera (ruka, noga, uho, oko) a to je ona koja se aktivira kod većine zadataka te osoba njoj prvoj ima pristup i njome obrađuje većinu informacija iz svoje okoline (Posokhova, 2008.).

Ako je kod djeteta dominantna desna mozgovna hemisfera ono zbog naporne prilagodbe „lijevomozgovnom“ svijetu ima rizik od govorno-jezičnih poteškoća. Problemi se pojavljuju i postaju intenzivniji prilikom polaska u školu gdje učitelji nastoje da dijete uči onim kanalima koji iziskuju korištenje samo lijeve hemisfere tj. da prima informacije slušanjem i iste obrađuje analitički i linearno što je za njega izuzetan napor. Ono što najprije možemo učiniti kod „desnomozgovnog“ djeteta, kako bi spriječili moguća govorno-jezična odstupanja jest omogućiti mu da uči onim kanalima koji imaju pristup desnoj hemisferi. Važno je prihvatiti dijete kao vizualno i taktilno – kinestetičko dijete koje prvenstveno uči gledanjem i vizualiziranjem a zatim slušanjem i govorenjem (Posokhova, 2008.).

4.2 Vanjski čimbenici

Socio-emocionalni status

Socijalni i emocionalni razvoj među najbitnijim su stavkama koje utječu na razvoj djeteta. Toplina doma, ljubav, emocije, privrženost, empatija bitne su stavke za pravilan razvoj. Dijete koje je okruženo toplinom roditeljskog doma imat će razvijenije socijalne kompetencije te time i viši stupanj društvenosti.

Mnogobrojna istraživanja pokazala su da siromašna djeca i djeca nižeg obiteljskog ekonomskog statusa u prosjeku postižu niže rezultate u kognitivnom funkcioniranju od one djece višeg ekonomskog statusa (Šoštko, 2016.).

Dojenje

Dojenje se većinom promatra kao proces hranjenja no ono je između ostalog i priprema za razvoj govora. Istraživanja su pokazala da dojena djeca imaju drugačiji uzorak dojenja od onih koji su hranjeni na bocu. Proces sisanja zahtjeva koordinaciju cuclanja, gutanja i disanja istovremeno. Pokazalo se da se dojene bebe razvijaju simetričnije zbog same promjene strane prilikom hranjenja a samo sisanje utječe na razvoj vilice, usta i zubi te pritom i na sam razvoj govorno – jezičnih sposobnosti. (<https://miss7mama.24sata.hr/beba/dojenje/kako-dojenje-utjece-na-razvoj-govora-kod-djece-8234>)

Bilingvizam

Kod obitelji u kojima se pojavljuje dvojezičnost ili višejezičnost vrlo je važno da svaki član obitelji komunicira djetetom na jednom jeziku. Ukoliko se radi o zdravom djetetu, bez poteškoća u razvoju, ono je u mogućnosti kvalitetno stvoriti odvojene sheme različitih jezika. Ako se u najranijoj dobi djeteta ne pridržavaju pravila „jedna osoba - jedan jezik“, dijete će teže naučiti razlikovati jezike te će ih krenuti miješati što dovodi do jezične zbrke. U svakom slučaju roditeljski je govor uzor za dijete i kao takav treba biti tečan, tj. savršen jer dijete nauči govoriti onako kako njegova majka ili otac govore (Apel, Masterson, 2004.).

Utjecaj medija

Mediji svakako imaju mogućnost da dominiraju nad djetetovim životom do te mjere da zanemaruju društvene interakcije s vršnjacima i odraslima. U slučaju jezičnog razvoja, važno je razlučiti kojim medijima bi dijete trebalo biti izloženo i u kojoj mjeri jer mjera je izuzetno važna.

Kao što dijete uči o svijetu oko sebe putem roditelja i njegovih jezičnih sposobnosti te prenesenih informacija kao i svakodnevnih situacija tako i uči o jeziku i govoru putem medija time što mu se dopušta da se njima služi (Apel, Masterson, 2004.).

5. RANI ZNAKOVI GOVORNIH POREMEĆAJA

Govorni poremećaji mogu se opisati kroz artikulacijski poremećaj (poremećaj izgovora glasova), poremećaj tečnosti govora i dječja govorna apraksija. Artikulacijski poremećaji su poremećaji izgovora glasova, to su motoričke izvedbe pojedinog glasa. U artikulacijske poremećaje se ubraja omisija (nečujna realizacija nekog glasa), supstitucija (zamjena jednog glasa drugim) i distorzija (nepravilno izgovaranje pojedinog glasa). Poremećaj tečnosti govora očituje se kroz nekontinuirani govor, sa smetnjama u ritmu, visini, naglasku ili melodiji određenog jezika. Pod poremećaje tečnosti ubrajaju se mucanje i brzopletost (Kologranić, Belić i dr., 2015.).

Neki od pokazatelja jezično – govornog kašnjenja/poteškoća su:

- u prvoj godini djetetova života znatno manje brblja i spontano artikulira od svojih vršnjaka

- prva riječ se pojavljuje znatno kasnije nego kod vršnjaka

- ne odaziva se na svoje ime (10-14 mj)

- u dojenačkoj dobi slabo reagira na zvukove

- s navršenih godinu dana ne pokušava komunicirati gestama ni govorom

- s navršenih 16-18 mjeseci ne razumije i ne slijedi jednostavne upute („Daj mi“, „Skoči“, „Baci“ ...)

- ne imitira govor odraslih

- dijete ima „svoj govor“

- s navršenih dvije i pol godine ne razumije i ne slijedi dvostruke naloge („Baci loptu i donesi kocku“)

- s navršenih dvije godine i pol dijete ima manje od 50 riječi u svom ekspresivnom govoru (<https://www.verbum-sanum.hr/logopedija/kasnjenje-u-razvoju-govora-i-jezika>)

6. GOVORNO-JEZIČNI POREMEĆAJI

Govorno – jezični poremećaji odražavaju se teškoćom razumijevanja, teškoćom proizvodnje glasova koji uzorkuju nemogućnost normalne svakodnevne komunikacije. Djeca i odrasle osobe mogu imati poteškoće različitih govorno – jezičnih poremećaja a neke od njih možemo svrstati u sljedeće kategorije:

- razvojni jezični poremećaji
- specifične poteškoće kod učenja
- artikulacijsko – fonološki poremećaji
- motorički govorni poremećaji
- poremećaji tečnosti govora
- poremećaji glasa
- kašnjenje zbog intelektualnih teškoća i drugih razvojnih teškoća

(<https://www.eglas.hr/jzicno-govorni-poremecaji/>)

6.1 GOVORNI POREMEĆAJI

Istraživanja pokazuju da oko 20% djece predškolske dobi ima poteškoće s izgovorom glasova. Neka djeca mogu imati i više govornih poteškoća istovremeno. Važno je pravovremeno prepoznati iste i obratiti se stručno educiranoj osobi - logopedu (Apel, Masterson, 2004.).

Većina govornih poremećaja započinje u ranom djetinjstvu i traje godinama što uvelike otežava normalno funkcioniranje djeteta. Često se događa da se dijete povlači u sebe jer je svjesno svojih poteškoća i nemogućnosti zdrave komunikacije s okolinom. Ako se pravovremeno ne reagira problem se samo dublje ukorjenjuje i kasnije ga je puno teže ukloniti. Zaključujemo da je zdrav psiho-fizički život prije i tijekom trudnoće od iznimne važnosti za prevenciju govornih poteškoća (Apel, Masterson, 2004.).

6.1.1 MUCANJE

Mucanje je prošireni poremećaj ritma, tempa i tečnosti govora. Iskazuje se grčevima mišića govornih organa a ponekad i grčevima mišića lica te nevoljnim pokretima tijela. Dolazi do višekratnog ponavljanja ili napetog izgovaranja slogova i glasova, stanke između riječi, iznenadnim prekidima govora te kombinacije navedenih simptoma. Najčešći je oblik mucanja „razvojno mucanje“ koje se pojavljuje tijekom razvoja djeteta.

Statistički podaci pokazuju da 1% odraslih te 2-3% djece pate od mucanja. Mucanje se nikada ne javlja „samo od sebe“ kao što pomisli većina roditelja. Postoje dvije skupine uzroka mucanja a to su predispozicijski i proizvodni.

U predispozicijske možemo uvrstiti sljedeće:

Nasljedna sklonost – obzirom da ljudski organizam nastaje spajanjem dviju (roditeljskih) stanica može se dogoditi da neka od njih bude slabija a ponekad to bude baš govor. Mucanje se tu razvija na području oslabljene motoričke funkcije govornog sustava. Brojna istraživanja su pokazala da trećina ispitanika ima rođake koji mucaju.

Nedovoljna razvijenost osjećaja za tempo i ritam, motoričkih funkcija – mucanje se razvija postupno tijekom razvoja spontanog govora gdje su pokretačke funkcije „zaboravile“ kako ispravno funkcionirati. Do navedenih oštećenja može doći i tijekom komplikacija u trudnoći, porođaja ili ranog djetinjstva.

Nuroticizam roditelja – najobičnija psihička napetost odraslih osoba može utjecati na dijete. S jedne strane može naslijediti psihičku nestabilnost a s druge strane može ju dobiti socijalnim putem. Poznato je da mala djeca upijaju sve iz okoline pa tako i psihičku napetost. Neskladni odnosi u obitelji, manjak prisnosti s roditeljima te neurotizam roditelja mogu uvelike potaknuti pojavu mucanja kod djeteta.

Psihička nestabilnost djeteta – poznato je da djeca imaju strahove te je to normalan dio odrastanja pa tako i prolazan. Ipak, neki od strahova te neobično ponašanje djeteta ukazuje na problem nestabilnosti i ranjivosti živčanog sustava. To mogu biti česta noćna buđenja, nemogućnost uspavlivanja, mokrenje u krevetu, povećana razdražljivost i sl. Tu uvelike pomaže i pristup nasilju u tv i video produkciji te nasilnim igricama.

Opća zdravstvena slabost i boležljivost – psiholozi ovakvu djecu nazivaju „djecom bez kože“ jer snažno reagiraju na svaku najmanju promjenu iz okoline. Takvoj je djeci potrebna izuzetna pažnja i briga roditelja.

Dobna osjetljivost govornih funkcija – postoje određena rizična razdoblja kada je govorni sustav osjetljiv i podložan pojavi mucanja a to su poznate „krize“ određenih razdoblja djeteta koje se događaju na prijelazima u nova razdoblja a praćene su mnogim promjenama. Ako dijete do 10. godine života nije krenulo mucati, pretpostavlja se ni da neće. Važno je spriječiti i ukloniti zapinjanje u govoru kako ne bi prerاسlo u patološko zapinjanje tj. Mucanje.

Ubrzani razvoj govora – svako je dijete jedinstveno i ne možemo točno zahtijevati rokove. Ponekad se događa da ubrzanost razvoja nije ravnomjerna pa se događa na intelekt raste velikom brzinom a motorička funkcija govornog sustava zaostaje za njim i ne može ga jednostavno pratiti pa dolazi do zapinjanja, gutanja dijelova riječi, ponavljanja riječi i slogova i sl.

U proizvodne uzroke mucanja nabrajamo:

Psihološki uzroci – najčešće se radi o snažnoj psihotraumi gdje izrazito stresna situacija pogađa psihu i osjetljiva karika puca, u ovom slučaju područje govornog sustava. Stresna situacija može biti šok, stanje užasa ali i pretjerana radost.

Socijalni uzroci – ovdje se prvenstveno radi o različitim pristupima djetetu od strane roditelja i bliže obitelji. Ovakvi su slučajevi česti u brojnijim obiteljima gdje djeca uz roditelje žive i s bakom i djedom. Svaki član obitelji drugačije pristupa djetetu i ono postaje nestabilno i rastrgano. Također nepoželjnom se odgojnom metodom smatra i autoritarnost gdje se zahtjeva da dijete MORA biti dobro i poslušno a time potiskuju i zanemaruju djetetovu slobodu i volju. Neispravan govorni uzor također može biti uzrok mucanju a radi se o lošem i neorganiziranom, često jako ubrzanom govoru roditelja. Događa se da dijete krene sa mucanjem zato što oponaša odraslu osobu koja muca..

Fiziološki uzroci – mucanje mogu potaknuti i lezije mozga, potres mozga, fizičke bolesti koje oslabljuju govorni sustav, iscrpljenost i premorenost živčanog sustava. Kod neke djece čak i nakon uspješnog logopedskog tretmana dolazi do rizika za razvoj drugih govornih poteškoća, zbog slabijeg živčanog sustava te je potrebna pomoć dječjeg psihijatra (Posokhova, 2008.).

6.1.2 BRZOPLETOST

Brzopletost je poremećaj tečnosti govora. Najčešća i najizraženija obilježja ovog govornog poremećaja su:

- ubrzan tempo govora
- kratke, isprekidane, po strukturi jednostavne rečenice
- česte artikulacijske pogreške u govoru te nepravilan izgovor glasova
- gramatičke pogreške u duljim rečenicama
- zastoji i zamuckivanja uz češće ponavljanje riječi i slogova
- prekidi u govoru (kao da ne zna što će reći unaprijed)
- u govoru koristi geste i poštalice te pokazne zamjenice (ovaj)
- ponekad promukli glas
- dijete nije svjesno svog poremećaja
- ponaša se prirodno sljedeći svoje misli i potrebe a ne uočava i ne prihvaća norme okoline
- često nemirno i neuredno dijete ali simpatično i izrazito komunikativno.

Obično se ove poteškoće teško prepoznaju kao poremećaj te roditelji obično traže pomoć logopeda zbog drugih poteškoća, često i ponašanja. Budući da se ovdje radi o ubrzanoj djeci potrebno ih je usporavati i usmjeravati u aktivnostima te često mijenjati aktivnosti radeći stanke. Preporučuje se pričanje i prepričavanje priča čime se potiče sposobnost pamćenja kod djeteta ali i koncentracije. Poticanjem motorike cijelog tijela potičemo i razvijamo pažnju za razvoj govora i jezika. Najčešće je brzopletost miješana i s mucanjem. Rijetko kad se radi isključivo o jednom zasebnom poremećaju (Andrešić i dr., 2010.).

6.1.3 BRADILALIJA

Bradilalija je izrazito spor govor koji se javlja kao posljedica oboljenja živčanog sustava te kod djece s mentalnom retardacijom i psihički bolesne djece. Glavno je obilježje produživanje svih glasova, ponajviše samoglasnika, zatim usporen ritam i tempo govora. Takvu djecu često opisujemo kao sporu, tromu te u aktivnostima daju dojam lijenosti i nezainteresiranosti. Kod takve djece potrebno je poticati i vježbati

motoriku cijelog tijela jer time potičemo i razvoj motorike govornih organa te vježbamo i sam govor (Andrešić i dr., 2010.).

6.1.4 SKANDIRAJUĆI GOVOR

Skandirajući govor možemo definirati kao nemogućnost usklađivanja finih pokreta za artikulaciju. Tempo govora najčešće je usporen a ritam prepun promjena u visini i/ili intenzitetu govora. Kod djece s ovom govornom poteškoćom otežana je i isprekidana respiracija i fonacija te to utječe na tempo i intonaciju govora – rezultat skandirajući govor. U radu s djecom ovih govornih poteškoća, preporučuje se provođenje vježbi disanja, vježbi opuštanja i napetosti miškulature te vježbe motorike artikulacije djeteta (Andrešić i dr., 2010.).

6.1.5 DJEČJA GOVORNA APRAKSIJA

Dječja govorna apraksija je motorički govorni poremećaj s nemogućnošću oblikovanja voljnih pokreta govornog aparata, bez prisutnosti mišićne slabosti ili paralize. Uzrok ovog poremećaja je nemogućnost planiranja govora u živčanom sustavu. Prepoznaje se npr. nemogućnosti izgovora većeg broja glasova, slogova ili riječi a prvi se znakovi pojavljuju već nakon rođenja (izostanak gugutanja, prvih riječi). Dijete obično izgovara samo nekoliko suglasnika i samoglasnika, ima pauze u govoru i često se čini da pokušava namještati govorni organ prije nego izgovori riječ (<https://www.valmod.com/usluge/cime-se-bavimo/poremecaji-govorno-jezicnog-razvoja/djecja-govorna-apraksija>).

6.1.6. DIZARTRIJA

Dizartrija je organski poremećaj govora koji nastaje neuromuskularnim oštećenjem govornog mehanizma. Uvjetuje poteškoće u ostvarenju govorne ekspresije (respiracija, fonacija, rezonancija, artikulacija, kvaliteta glasa). Zbog smetnji u brzini, redoslijedu, snazi, postojanosti i točnosti mišićnih pokreta, dolazi do odstupanja u visini, glasnoći i kvaliteti glasa (<https://logoped.hr/poremecaji-i-teskoce/motoricki-govorni-poremecaji/>).

6.2 ARTIKULACIJSKI POREMEĆAJI

Artikulacijski poremećaji imaju narušenu motoričku izvedbu a očituju se otežanim, poremećenim izgovaranjem glasova. Oni su posljedica slabe pokretljivosti i spretnosti govornih organa i/ili anatomske nepravilnosti usana, nepca, zubi.

Među artikulacijske poremećaje ubrajamo omisiju, supstituciju i distorziju.

Omisija je izostavljanje glasova ili nečujno izgovaranje. Npr. ako dijete ne može izgovoriti slovo „R“, ono će to nadomjestiti produživanjem glasa ispred ili iza poremećenog glasa „R“. Tako će riječ „prava“ zvučati kao „paava“.

Kada dolazi do zamjene nerazvijenog glasa glasom koji postoji u govornom sustavu tada govorimo o supstituciji. Npr. dijete će umjesto riječi „ljeto“ izgovoriti „jeto“.

Distorzija je nepravilan izgovor glasova. Raspon distorzija glasova je velik i kreće se od jedva primjetnog pa do velikih odstupanja i do supstitucije ili omisije. Dijete s distorzijom će reći npr „Tata, vidi kako sam vejik“. Kada tata upita ispravljenom riječi „Rekao si, vidi kako sam velik?“, dijete će reći „Da, to sam jekao“ (<https://www.logokor.hr/artikulacijski-poremecaji.html>).

6.3 JEZIČNI POREMEĆAJI

Kod većine djece usvajanje jezika prođe bez teškoća no kod neke se ipak kroz period odrastanja pojavljuju poteškoće i dolazi do poremećaja. Dijete s navršene tri godine trebalo bi se služiti gramatički ispravnim rečenicama, najprije onim kraćima (do 3 riječi) a zatim dužim. Ako se uočavaju odstupanja ili zaostajanja u jezično – govornom razvoju, tada se govori o nekim od sljedećih poremećaja:

- usporen jezični razvoj
- nerazvijen govor
- posebne jezične teškoće (Andrešić i dr., 2010.).

6.3.1 Usporen jezični razvoj

Ako primjećujemo zaostajanje jezično govornog razvoja djeteta u dobi do navršene 4 godine, tada govorimo o usporenom jezičnom razvoju. Ponekad se pojavljuju kod djeteta i određene motoričke poteškoće te poteškoće s pažnjom. Dijete s usporenim jezičnim razvojem također može imati i teškoće s usvajanjem predvještina čitanja i pisanja.

Kod djeteta za ovom poteškoćom, da se primijetiti sljedeće:

- progovara kasnije od vršnjaka
- koristi se ograničenim brojem riječi
- govori manje od vršnjaka
- koristi kratke i jednostavne rečenice
- koristi agramatičke izraze
- često ispušta slogove ili im zamjenjuje mjesta u riječima
- govor ponekad teško razumljiv
- teškoće u razumijevanju postavljenih pitanja i/ili naloga (Apel, Masterson, 2004.).

6.3.2 Nerazvijen govor

Najteži oblik govorno – jezičnih poremećaja a podrazumijeva odsustvo govora ili izrazito siromašno riječima i gramatičkim izražavanjem. U blažim slučajevima dijete koristi geste i primjećuje se želja za komunikacijom s okolinom no ona je otežana i razumijevanje je oskudnije. U teškim slučajevima dijete ne govori niti razumije tuđi govor. Takvi su slučajevi česti simptomi općenitih odstupanja razvoja djeteta. Takvi se slučajevi prepoznaju već u dobi do 2 godine djetetova života (Apel, Masterson, 2004.).

6.3.3 Posebne jezične teškoće

Široka kategorija jezičnih poremećaja koja obuhvaća djecu razvijene inteligencije i nemaju poteškoća u ophođenju s ostalim ljudima, no imaju poteškoće u nekoliko

jezičnih sustava i manje ili više problema s izgovorom i razlikovanjem glasova. Imaju znatno oskudniji rječnik te lošije usvajaju gramatiku.

Može se reći da postoje tri skupine djece s ovim poteškoćama. Prva skupina su ona djeca koja nemaju očiti uzrok ovih poteškoća. Druga skupina su djeca koja imaju komplikacije u razvoju živčanog sustava (npr. motoričke poteškoće...) a treća skupina su djeca s vrlo teškim jezičnim problemima koji su najčešće uzrokovani oštećenjem zona u mozgu (Apel, Masterson, 2004.).

Glavne karakteristike su:

- dijete progovara kasnije
- usporen jezični razvoj
- siromašan i ograničen rječnik
- nepravilna sintaksa i gramatika
- prosječna intelektualna sposobnost
- nepostojanje organskih i emocionalnih oštećenja.

Djeca s određenim rizikom su neurorizična djeca, djeca koja su rođena prije termina te ona vrlo niske porođajne težine pa tako i djeca s traumatičnim porodom (nizak Apgar). Djeca koja imaju druge razvojne teškoće te djeca u čijoj obitelji postoji sklonost razvoju jezično govornih teškoća, također imaju čimbenike rizika. Kod neke djece uspješno se nadoknadi zaostajanje no tu je izuzetno važno na vrijeme procijeniti radi li se samo o kašnjenju ili je riječ o pravom poremećaju (Posokhova, 2008.).

7. POTICAJI (AKTIVNOSTI) ZA DIJETE S GOVORNIM POTEŠKOĆAMA

Promatrajući govorni i jezični razvoj djece predškolske dobi, unazad nekoliko godina, da se zaključiti da je sve veći porast ovih poteškoća (poremećaj artikulacije, mucanje, usporen razvoj govora i sl). U radu s djecom, od velike je važnosti uočiti poteškoće pravovremeno te ukazati na njih roditeljima i prenijeti im važnost poticanja pravilnog razvoja govora jer prevencijom će se svakako smanjiti potreba za daljnjim terapijama i rehabilitacijama. U daljnjem tekstu navodi se nekoliko primjera poticaja (aktivnosti) za rad s djecom s već definiranim govornim poteškoćama.

7.1 Govorna gimnastika

Glavni organi za artikulaciju su jezik i usne te o njima ovisi izgovor zvuka, tj. o njihovom položaju. Ta su dva organa sastavljena od mnogih mišića te su zahvaljujući tome podložna treningu (govorno – terapijskim vježbama) kao i svi drugi mišići. Tim se vježbama radi na koordinaciji pokreta te na oblikovanju vještine koja postavlja jezik i usne u pravilan položaj. Govornu/artikulacijsku gimnastiku potrebno je izvoditi svakodnevno po nekoliko minuta kako bi se vidjeli pozitivni rezultati. Preporučuje se izvoditi ne odmah nakon obroka, te ispred ogledala uz prisutnost odrasle osobe koja može kontrolirati pravilnost izvođenja vježbi te po potrebi ispraviti dijete. Pri ispravku djetetu pokazivati putem vlastitog primjera kako bi trebao odraditi vježbu, odnosno raditi s njime vježbu.

U nastavku, nekoliko primjera vježbi:

„UKUSAN DŽEM“ – nasmijati se i otvoriti širom usta. Zatim vrhom jezika lizati gornju usnu od vrha do dna u različitim smjerovima, kao da „grlimo“ usnu.

„CJEVČICA“ – izvući usne prema naprijed kao kod izgovora slova „u“ i zadržati taj položaj oko 5 sekundi.

„ČAŠICA CVIJETA“ – nasmijati se i otvoriti širom usta. Zatim podignuti vrh jezika ali ne dodirnuti nepce. Zadržati taj položaj oko 5 sekundi (<https://hr.refertimacuan.com/4209174-speech-therapy-exercises-for-children-every-day-articulation-gymnastics>).

7.2 Igra

„Dijete osjeća strast prema igri pa je trebamo zadovoljiti. Treba mu dati ne samo vrijeme za igranje, već trebamo prožeti tom igrom cijeli njegov život. Cijeli dječji život je igra.“ (Makarenko, u Posokhova, 1999.).

Igra ima svakako posebno i veliko značenje u životu i odrastanju djeteta. Kod djece predškolske dobi ona neposredno utječe na razvoj svih psihičkih procesa te cjelokupne djetetove osobnosti. Stimulativne igre, kao poticaj skladnog razvoja govora, mogu se izvoditi u predškolskim ustanovama, na logopedskim terapijama i vježbama ali i kod kuće. Postoje igre za razvoj slušanja – auditivne, koje se prve nude djetetu, zatim igre za razvoj govornog sluha (razlikovanje ljudskog glasa, razumijevanje poruke sugovornika) te nakon toga igre za razvoj fonematske percepcije (razlikovanje, glasanje, analiziranje i sintetiziranje glasova).

Postoji širok spektar igara primijenjenih razvoju govora pa tako su i one koje se koriste kod sprečavanja mucanja te poremećaja glasa i izgovora važne su i igre za razvoj disanja. Također, preporučljivo je izvoditi i igre za stimulaciju fine motorike ruku zbog uske povezanosti s govornom funkcijom. Kada se igra izvodi s djetetom na način „1 na 1“ preporučljivo je mijenjati uloge kako bi i dijete povremeno vodilo igru (Makarenko, u Posokhova, 1999.).

Primjer igre za razvoj slušne pažnje:

„ŠTO JE TO?“

Cilj je odrediti izvor zvuka.

Materijal su različite igračke, predmeti (limenka, štapić, flauta, zvončić, papir, lopta itd.)

Opis izvođenja igre: Dijete sjedi okrenuto leđima voditelju koji proizvodi zvukove i šumove različitim predmetima. Kada dijete pogodi tri izvora zvuka uzastopno, zamjenjuju se uloge.

Primjer igre za razvoj govornog sluha

„POGODI GLASIĆ“

Cilj je prepoznati drugu osobu po njenom glasu.

Opis izvođenja igre: Igra se izvodi u skupini sa najmanje petero djece. Jedno dijete sjedi u središtu kruga, zatvorenih očiju, a ostala djeca sjede oko njega. Voditelj igre pokazuje rukom na neko dijete koje sjedi a ono izgovara na glas ime djeteta koje sjedi u središtu. To dijete ima zadatak prepoznati tko ga je pozvao a kada pogodi otvara oči i sjeda u krug a ono drugo dijete u središte te se igra nastavlja.

Primjer igre za razvoj govornih organa:

„BAJKA O VESELOM JEZIČKU“

Cilj je ojačati mišiće jezika te usavršiti njegove pokrete

Opis igre: Ispričati djetetu priču te izvoditi odgovarajuće pokrete jezikom dok ih dijete oponaša.

U ovoj priči kućicu predstavljaju usta te ustima i jezikom pratimo tijek priče i izvodimo pokrete. Preporučuje se priču što više obogatiti te ponuditi i djetetu da doda svoju varijantu priče.

Primjer igre za razvoj fiziološkog i govornog disanja:

„NOGOMET“

Cilj je uvježbati dugotrajnu tečnost izdaha te aktivirati mišiće usana.

Potreban materijal: loptica od vate, četiri prazne kutije od šibica

Opis igre: Ispred djeteta voditelj postavlja dvije kutije razmaknute 10 cm s jedne strane stola te s druge strane stola isto tako. Dijete svojih laganim izdahom gura lopticu po stolu u smjeru „suparničkog gola“.

Primjer igre za razvoj glasa:

„VUK I SEDAM KOZLIĆA“

Cilj je uvježbati visinu i izražajnost glasa

Opis igre: Preporučuje se izvoditi u skupini djece. Voditelj priča priču Vuk i sedam kozlića dok djeca zauzimaju uloge. Jedno je dijete vuk a ostala su djeca kozlići. Na vuku je zadatak da glasno poziva kozliće, mijenjajući pritom visinu glasa od grubog i dubokog pa do visokog nježnog.

Primjer igre za razvoj fine motorike prstiju:

„SJENE ŽIVOTINJA“

Potreban materijal je mala svjetiljka i plahta ili bijeli zid

Opis igre: Voditelj pokazuje djeci kako stvoriti prstima oblike životinja koje stvaraju velike sjene na zidu ili plati, zahvaljujući upaljenoj svjetiljki položenoj na određenoj poziciji. Može se osmisliti i priča pa pokretom ruku i prstiju prikazivati životinje koje su u toj priči. (Makarenko, u Posokhova, 1999.).

8. WALDORFSKA PEDAGOGIJA

Počeci Waldorfske pedagogije sežu u davnu 1919. godinu kada je tadašnji vlasnik tvornice cigareta Waldorf Astoria, tražio od Rudolfa Steinera da organizira i vodi školu za djecu zaposlenih roditelja u istoj tvornici, oduševljen njegovim razmišljanjima o odgoju djece. Tako je nastala prva Waldorfska škola.

Waldorfska se pedagogija temelji na holističkom pristupu odgoju i obrazovanju te na principima koje je uspostavio dr. Rudolf Steiner. Najvažnije načelo waldorfske pedagogije je razumjeti ljudski razvoj te se baviti isključivo potrebama djeteta i njegovog razvoja. Ljubav se smatra glavnim polazištem odgoja i obrazovanja djece. S obzirom da je Steiner smatrao kako dijete uči iz okoline, onime što vidi i doživljava oko sebe, roditelji, odgajatelji i učitelji uzori su djetetu. Stoga proizlazi da svaki waldorfski pedagog prvenstveno treba raditi na sebi, na upoznavanju sebe i okoline kako bi bio uzoran primjer djetetu, vrijedan oponašanja, jer dijete oponaša odraslu osobu.

S obzirom da je Steiner oduvijek tvrdio kako dijete žudi za glazbom, plesom, slikarstvom i sl. u waldorfskoj se pedagogiji pridaje velika pažnja ovim umjetnostima te iz tih svakodnevnih aktivnosti djeca njeguju svoje intelektualne, emocionalne, fizičke i duhovne sposobnosti. Putem aktivnosti razvijaju se u individuu sigurnu u sebe i svoj cilj. U svom dnevnom ritmu tako se nađu pjesme, prstovno – gestovne igre, ritmička kola, euritmija, slikanje, modeliranje i slično (<https://centar-rudolf-steiner.com/waldorfska-pedagogija/>).

Najvažnija pedagoška načela Rudolfa Steinera su strahopoštovanje prema duhovnom svijetu djeteta, odgoj „onoga što čovjek donosi sa sobom“, temperamenti, sedmogodišnja razdoblja, sveobuhvatno shvaćanje, osposobljavanje osjetila i samoodgoj odgajatelja (Seitz, Hallwachs, 1997.).

8.1 Govor, pokret i mišljenje

Waldorfska pedagogija teži ravnoteži i smatra da se razvoj govora i misli odvija paralelno. Pokret utječe na fizički razvoj te se tako polaže temelje i za razvoj govora i komunikacije. Ovaj se trostruki proces razvija u periodu dječjeg razvoja ali i u kasnijim godinama gdje se produbljuje i usavršava. Razumijevanje ovog odnosa te poticanje razvoja i uključivanje svih dječjih osjetila u svakodnevni život, temelj je Waldorfske

pedagogije. Mnoga znanstvena istraživanja pokazuju da je Rudolf Steiner bio u pravu kada je tvrdio kako dijete zapamti 30% od onoga što čuje, 40% od onoga što vidi a 90% od onoga što učini pokretom. Pokret je važan alat u radu s djecom u Waldorfskoj pedagogiji te se on provodi kroz razne aktivnosti poput slikanja, modeliranja, ritmičkog kola, gestovnih igara i slično (https://os-waldorfska-ri.skole/skola/o_waldorfskoj_pedagogiji).

Ono što je važno spomenuti jest i da je Steiner raščlanio čovjeka na tri „dijela“ – fizičko tijelo (čovjek u ovozemaljskom svijetu), duhovno (duh) i duševno kao poveznica između dva svijeta, te se ta tročlanost provlači kroz sva područja ljudskog života. Ljudski je organizam raščlanjen na živčano – osjetilni sustav, ritmički sustav (disanje i krv) te sustav udova i razmjene tvari. Na taj su način povezane i tri vrste izražavanja; mišljenje sa živčano – osjetilnim sustavom, osjećaji s ritmičkim sustavom a htijenje s udovima.

Također, Steiner je zagovarao tri tzv. rođenja čovjeka kojima on započinje novi period života a o kojima pedagozi trebaju voditi računa. Podijelio ih je na sedmogodišnja razdoblja kroz koja se proteže razvoj čovjeka. To bi značilo da novorođenče ima prisutno samo fizičko tijelo, no cijelim svojim tijelom opaža i oponaša ono što vidi u svojoj okolini te bi svaki pokušaj učenja „glavom“ djetetu u toj dobi rezultirao mogućim oštećenjima organa jer se tako sprječava astralno tijelo da razvija fizičko. Ovdje odgovatelj ima veliku odgovornost.

Početak drugog sedmogodišnjeg razdoblja smatra se ispadanje mliječnih zuba, gdje se etersko tijelo oslobađa od svoje dotadašnje zadaće izgradnje organa, „ono“ se tada rađa i ostaje djetetu na raspolaganju za daljnje učenje. Nakon tog unutarnjeg razvoja dijete je spremno za učenje i opažanje izvana te prestaje oponašanje i kreće slijediti autoritet.

Na prijelazu ka trećem razdoblju dolazi do „zemaljske zrelosti“, oslobađa se astralno tijelo i čovjek razvija unutarnji odnos prema drugom spolu, prosuđuje, razvija se i samostalno djeluje. U tom razdoblju zrelosti čovjek prosuđuje o stvarima koje je prije učio. Steiner smatra da se u 21. godini života kod čovjeka razvija njegovo „ja“ i on tek tada upravlja svojim životom (Seitz, Hallwachs, 1997.).

8.2 Razvoj osjetila

Podraživanjem osjetilnih receptora nastaju osjeti a oni osjetilnu informaciju prenose u središnji živčani sustav. Osjetilni receptori smješteni su onim organima koji nam služe za podraživanje kao što su oči, uši, a podraživanje tih osjetila je mehaničko. No s osjetom je usko povezana i percepcija koja nije mehanička. Percepciju možemo opisati kao proces kojim su osjeti organizirani i interpretirani čime oni oblikuju nutarnju reprezentaciju svijeta. Percepciju možemo opisati kao djelatni proces kojim dajemo smisao osjetnom podraživanju (Rathus, 2001.). Sve važne sposobnosti čovjeka dolaze putem informacija koje dobiva preko osjetila, pa tako i jezik i govor, a cilj je pedagogije uključiti sva djetetova osjetila.

Dok Rathus u svojoj knjizi Temelji psihologije, govori o poznatih pet osjetila (vid, sluh, njuh, okus i opip) Steiner dijeli osjetila na njih 12, a to su:

Vanjska osjetila – mišljenje:

- ja-osjetilo
- osjetilo za razmišljanje
- osjetilo sluha
- osjetilo za riječi.

Vanjsko – unutarinja osjetila – osjećaji:

- osjetilo za toplotu
- osjetilo vida
- osjetilo ukusa
- osjetilo mirisa.

Unutarinja osjetila – htijenje:

- osjetilo ravnoteže
- osjetilo za kretanje
- osjetilo života
- osjetilo opipa.

U prvom sedmogodišnjem razdoblju, kako je to Steiner podijelio, dijete je „osjetilno biće“ te ne može razmišljati o svojoj percepciji zbog čega svako osjetilno iskustvo

djeluje duboko na njega i stvara organe i duševno tjelesne ritmove. U waldorfskoj se pedagogiji osposobljavanje osjetila provlači kroz sva područja učenja i doživljavanja te nije ograničeno samo na estetski odgoj. Osjetila se potiču kroz slobodnu igru, grupnu igru, euritmiju, pjevanje, radom u vrtu, igrom lutkama, tkaninama (krpicama), glazbenim instrumentima i slično. U waldorfskim se vrtićima ne nalazi mnoštvo igračkaka jer se smatra da su malom djetetu dovoljne „igračke“ njegovi udovi, kojima ono istražuje, te majka ili odgajatelj. Osnovnim gestama kao npr. pranjem tkanine, lutkica i sl. svojim rukama umjesto gledanja u perilicu, izradom tijesta za kruh ili kolača svojim rukama a ne električnom miješalicom, osposobljavanju se osjetila. Npr. igračka koja bi trebala predstavljati drvo uistinu treba biti drvo u dječjoj ruci, krzno zečića kojim se dijete igra ne može biti jeftini poliester sa zvukom šuškanja jer to nije prirodno, igračka lokomotive ne treba biti skupa plastična igračka na baterije koja ispusta zvuk niti prikaz nerealne slike na televizoru...jer time djetetu stvaramo unutarnje konflikte osjetilnim dojmovima koje ne mogu filtrirati a koji ostaju kao realne slike, zbog toga su igračke u waldorfskim vrtićima izrađene isključivo od prirodnih materijala (poticanje upoznavanja svijeta), geometrijskih praobljka (buđenje duhovne slike i povezivanje s ljudima) i osnovnih boja (liječenje duše) a ujedno potiču razvoj kreativnosti (Seitz, Hallwachs, 1997.).

8.3 Ritam

Ritam i ponavljanje se u Waldorfskoj pedagogiji smatraju jednim od najvažnijih načela te imaju važnu ulogu u životnom i u kognitivnom procesu. U vrtićima ne postoji godišnji plan i program rada već se isključivo rad bazira na smjeni godišnjih doba. Odgajatelj je taj koji se duhovno uživljava u pozadinu svakog godišnjeg doba i to slikama na zidovima, uređenjem sobe, kolom, prstovnim igrama i sl. prenosi na djecu na njima primjeren način. Ovisno o podneblju u kojem se nalazi waldorfski vrtić, godina uvijek započinje određenom svetkovinom. Tako u našem djelu Europe, svaka pedagoška godina započinje proslavom Žetve a završava proslavom Ivanja. Svaka od tih svetkovina predstavlja za dijete jedno posebno iskustvo ispunjeno zahvalnošću, radošću i povjerenjem.

Tako se svetkovinom Žetve zahvaljuje bogatstvu koje nam priroda daje, svetkovinom sv. Mihaelu potiče se samopoštovanje i hrabrost, svetkovinom Sv. Martina budimo unutarnju snagu i svijetlo, itd. Posebna se pozornost prinosi proslavi

rođendana djeteta gdje odgajatelj izrađuje poklon djetetu te ga i druga djeca darivaju sitnicama. Ritam je taj koji djetetu stvara osjećaj sigurnosti jer ponavljanjem dnevnog ritma dijete postepeno nauči da je npr. ponedjeljak dan za crtanje, da je petak dan za rad u vrtu, da vrtić započinje svake godine onda kada su jabuke zrele itd. Svaki dan u tjednu ima svoj karakter kojeg obilježava određena aktivnost te se time slijedi ritam koji kao udisaj i izdisaj traži koncentraciju na aktivnost ili dopušta slobodnu igru (udisaj – aktivnosti, prstovne igre, kola a izdisaj – slobodna igra, odmor).

Svaki dan započinje jednako – kod dolaska djece traje slobodna igra, zatim slijedi zajedničko pospremanje, odlazak u kupaonicu i pranje ruku, sjedanje u „jutarnji krug“ kako bi slušali pjesme odgajateljice te prstovno gestovne igre, zatim doručak, slobodna igra, pospremanje, aktivnost, slobodna igra i ručak. Nakon ručka uz pjevušenje odgajateljice djeca liježu na popodnevni odmor. Nakon popodnevnog odmora ponekad se može raditi krug poput jutarnjeg ili slobodna igra prije odlaska kućama.

Slobodna igra u Waldorfskim vrtićima ne označava kaos već koncentrirano bavljenje određenim aktivnostima. Odgajatelj za vrijeme slobodne igre sjedi i radi najčešće ručni rad te svojom mirnoćom i koncentriranošću pridonosi istome kod djece, pri čemu ga neki oponašaju a neki odabiru razne igre (simboličke, grupne,...) (Seitz , Hallwachs,1997.).

„Dnevni red“ ili dnevne aktivnosti kroz dan u vrtiću su uspješnije što su više slične svakodnevicu u obitelji: pranje, kuhanje, pospremanje, postavljanje stola i slično. Pritom se pazi na redovno ponavljanje, jer ono kod djece čini sigurnost, opuštanje i dozu ozbiljnosti. Također važno je da se i ista priča proteže kroz dulje razdoblje kako bi ju djeca mogla vizualizirati i slikovito ju prikazati kroz predstavu sa odgojiteljima (Glockler i dr., 1990.).

9. AKTIVNOSTI KAO POTICAJ DJECI S GOVORNIM POTEŠKOĆAMA

U waldorfskoj se pedagogiji praćenjem ritma i izvođenjem određenih aktivnosti, Svakodnevno se potiče razvoj govora te radi na sprječavanju i smanjenju raznih govornih poteškoća... Ovdje možemo navesti prstovne i gestovne igre, euritmijeska ali i gestovna kola, slušanje i pripovijedanje priča, lutkarske predstave i slično.

9.1 Prstovno-gestovne igre

U svakodnevnom radu, pritom prateći godišnji i dnevni ritam, u Waldorfskoj se pedagogiji koriste navedene igre potičući tako razvoj fine motorike ruku, koordinacije oko-ruka, utječu na emocionalni aspekt, senzorički, kognitivni a ujedno i razvoj govora. Izgovaranjem i ponavljanjem riječi, korištenjem različitih modulacija glasa (tiho-glasno, sporo-brzo), a radeći pritom na tečnosti izgovora, bogati se djetetov vokabular te potiče kvalitetno i jednostavno usvajanja govora.

Takve se igre koriste u jutarnjem krugu s ciljem stvaranja osjećaja sigurnosti, prihvaćenosti te osjećaja pripadanja grupi a radeći pritom i na ostale aspekte dječjeg razvoja, te prilikom izmjene aktivnosti kako bi djecu motivirali.

Ovaj način igre koriste i logopedi te ih preporučuju roditeljima i odgajateljima kako bi prvenstveno potakli pravilan razvoj govora, radili na smanjenju određene govorne poteškoće ali i na sveobuhvatnom psihičkom razvoju djeteta. Posebno ih preporučuju kod djece s dislalijom.

U radu s djecom od 0-3 godine preporučuje se logaritmičke igre, pokretne igre i pjesme. U ovom je periodu djetetova razvoja važan dodir, osmijeh te ritmički pokret u igri čime se potiče cjelokupan djetetov razvoj. U kasnijoj dobi ove se igre mogu uklopiti u svakodnevne aktivnosti, priredbe, te kao vježbe predčitanja prije odlaska u školu (Herljević, Posokhova, 2004.).

Primjer igre – pjesme za najmlađe

KOKOŠ

Kljuc, kljuc kljucala,

koka zrno pitala.

Sada (palac) otvori,

reci koki: "Izvoli!"

-pjesmica se ponavlja, mijenjajući pritom prst

Primjer igre – pjesme za razvoj govora

PUŽU, PUŽIĆU

Pužu, pužu, pužiću,

što ne ideš šetati?

ja bih išo šetati,

sunce će mi smetati.

Uzmi šešir i oćale!

Uzeo bih, ali nema,

ne prodaju tako male.

(Herljević, Posokhova, 2004.)

Primjer igre u jutarnjem krugu (jutarnji pozdrav)

ZAHVALA

Moje srce zahvaljuje,

što mi oko smije gledati,

da oca i majku mogu vidjeti

i sve drage ljude!

Da oblake i zvijezde mogu gledati,

da se ljepoti i ljubavi u svijetu mogu radovati!

9.2 Gestovno kolo

Gestovno je kolo „spoj“ pjesme, naracije i pokreta. Kod izvedbe gestovnog kola naglasak je prvenstveno na unutarnjem doživljaju djeteta. Ovdje nije važna točnost izvedbe i učenje napamet kod djece već volja za sudjelovanjem i oponašanje odgajatelja. Svako dijete sudjeluje u skladu sa svojim karakterom i niti jedno se dijete ne „prisiljava“ da radi ako ne želi. Neka će djeca tako npr. sudjelovati prateći postrance i oponašajući u tišini svojim pokretima a neka će djeca rado preuzeti „glavnu riječ“ i biti najglasnija u kolu.

Sadržaj se kola (tema) određuje prema trenutnom godišnjem dobu ili svetkovini pazeći pritom na slijed događaja, na ritam, glasnoću, snagu, nježnost a izvodi se nakon slobodne igre u mješovitim skupinama (djeca od 3 – 6 godina) (Seitz, Hallwachs, 1997.).

Primjer jesenskog gestovnog kola: JESENJE KOLO

Hrabro sa znojem na čelu
krenimo put starog mlina u selu.

Klip, klap
mlinaru samelji
finog brašna po našoj želji.

Klip, klap
mlinaru samelji
finog brašna po našoj želji.

Huji, bruji vjetre hoj
pokraj rijeke naše
mlin nek vrti kotač svoj
bit će fine kaše.

Malji mline mili
mlaz te pjuska čili.
Klopći kolo dan i noć
sutra ću po brašno doć.

Brašno u vreće stavimo
i dobro zavežimo.
Sad vreću na leđa dignimo
pa do pekara u selo stignimo.

Pjesmica: Ruke mi je brašno sije
kapica na glavi
mijesi tijesto tako vješto
to je pekar pravi.

Peć se žari u nju stavi
kruhčiče po redu
kora glatka bit će slatka
kad je djeca jedu.

9.3 Priča

Čitanje ili prepričavanje priče djetetu predstavlja važnu ulogu u njegovom životu te se tako izgrađuje bliskost i povezanost roditelja (odgajatelja) i djeteta. U Waldorfskoj je pedagogiji naglasak na pričanju priča a ne čitanju, kako bi se odgajatelj u potpunosti posvetio svakoj izgovorenoj riječi, te je to jedna od najvažnijih aktivnosti u svakodnevnom radu s djecom i dio dnevnog ritma. Obično se priča priča u krugu, prije ručka a nakon slobodne igre, te svojom tematikom prati godišnji ritam (godišnje doba i svetkovine).

Pričanjem priče potiče se cjelokupni razvoj djeteta a posebno govora, pažnje i koncentracije te određenom tematikom potiču se i osjećaji solidarnosti, tolerancije, razumijevanja, potiče na samopoštivanje, hrabrost i ostale vrline. Ono što je važno kod pričanja priče u Waldorfskim vrtićima jest ponavljanje iste priče svakodnevno kroz određeni period i ne mijenjanje riječi jer se tako kod djeteta stvara osjećaj sigurnosti.

Priča: „ZVJEZDANA JABUKA“

Nekoć davno živio dječak kojemu su dosadile sve njegove slikovnice, sve slagalice i sve igračke.

„Što da radim?“ upita on svoju mamu.

Njegova je mama uvijek znala mnogo toga zanimljivog što bi mali dječaci mogli raditi, pa reče:

„Mogao bi poći na put i potražiti malu crvenu kuću, na njoj nema ni prozora ni vrata - malu kuću u kojoj se skriva zvijezda.“

Dječaku su se od uzbuđenja raširile oči. „Ali, mama, gdje da potražim tu kuću?“ upita on.

„Trebaš ići niz puteljak, pokraj farmerove kuće, pa se popni gore na brežuljak- a kada je nađeš, donesi je da mi je pokažeš.“

I tako mali dječak krene. Dan je bio prekrasan- sunce je sjalo, nebo je bilo plavo, a on je bio veoma uzbuđen zbog odlaska u pustolovinu. Veselo je odskakutao niz puteljak, pjevušeći sam sebi. Nije bio daleko kada pokraj velikog smeđeg štaglja ugleda farmera zagledanog u polja na kojima je raslo žito i kukuruz.

„Oprosti , farmeru“, obrati mu se dječak, „možeš li mi reći gdje bih mogao pronaći malu crvenu kuću, na njoj nema ni prozora ni vrata- malu kuću u kojoj se skriva zvijezda?“

„Pa“, odgovori farmer, „ja živim ovdje već mnogo godina i nisam čuo za takvu kuću. Trebaš pitati baku - baka zna plesti crvene rukavice, a djed zna praviti ljepjive karamele od kukuruznih kokica. Baka će sigurno znati.“

Maleni dječak ode dalje puteljkom tražeći bakinu kuću. Uskoro nađe baku, sjedila je u vrtu, u stolcu za ljuljanje, okružena biljem i cvijećem.

„Oprosti bako,“ obrati joj se maleni dječak, „možeš li mi reći gdje bih mogao naći malu crvenu kuću, na njoj nema ni prozora ni vrata- malu crvenu kuću u kojoj se skriva zvijezda?“

„Oh“, uzdahne baka, „i ja bih voljela znati gdje je ta kuća- u njoj je za hladnih noći toplo, a zvijezda sigurno prekrasno sjaji. Trebaš pitati vjetar- vjetar puše preko brda i dolina, vjetar puše po cijelome svijetu, vjetar zna sve tajne.“

I tako maleni dječak ode dalje, tražeći vjetar. Tek se počeo penjati na brežuljak i nije otišao daleko kad ugleda vjetar kako mu odozgo dolazi ususret. Vjetar zapuše oko dječakove glave, pa još jednom, i još jednom.

„Oprosti, vjete,“ reče maleni dječak, „možeš li mi reći gdje bih mogao naći malu crvenu kuću, na njoj nema ni prozora ni vrata- malu crvenu kuću u kojoj se skriva zvijezda?“

Vjetar se nasmija i dječaku se učini kao da je rekao: „Slijedi me.“ Vjetar ode do vrha brežuljka, do mjesta gdje je raslo jedno stablo jabuke. Zapuše on oko stabla jabuke, pa još jednom, i još jednom. Svojim puhanjem, vjetar otrgnu jednu jabuku s grane i ona pade u travu. Kada je dječak stigao do vrha brežuljka, sagne se i podigne jabuku. Pažljivo ju je držao u ruci i promatrao. Bila je okrugla i crvena, kao da ju je sunce obojilo. Nije imala ni prozora ni vrata. Na vrhu je imala malu peteljku koja je izgledala baš poput dimnjaka.

„Baš me zanima“, reče mali dječak, izvadi nožić iz džepa i prereže jabuku ravno po sredini. Kada je razdvojio dvije polovice, u sredini ugleda...zvijezdu!

„Hvala ti, vjete“, reče dječak.

„Nema na čemu“, prošaputa vjetar.

Tako mali dječak ponese svoju malu crvenu kuću, kuću bez prozora i vrata- u kojoj se skriva zvijezda- i odnese je kući da je pokaže svojoj mami (Perrow, 2005.).

9.4 Lutkarska predstava

S obzirom da se u Waldorfskoj pedagogiji ističe kako dijete uči glavom, srcem i rukama, te mu se pristupa kao cjelovitoj osobi, važnu ulogu u pedagoškom radu imaju i lutkarske predstave, koje su većinom preuzete od braće Grimm. Slike koje dijete nosi dalje sa sobom na „mjesto“ gdje se odvija rast unutrašnjih životnih sila. U Waldorfskim se vrtićima predstave ne izvode na svima poznat način, tj. nema posebnih ozvučenja, posebnih efekata, elektronske glazbe i sl., već odgajatelj svojim glasom i uz pomoć instrumenata koje koristi s djecom svakodnevno prati pokrete lutaka koje je on sam izradio svojim rukama. Tijekom izvođenja predstave potiče se pažnja, koncentracija i imaginacija a izvodi se ponekad umjesto priče u dnevnom ritmu ili najčešće na raznim svečanostima (svetkovine, priredbe) (Seitz, Hallwachs, 1997.).

9.5 Likovno-umjetničke aktivnosti

U Waldorfskim je vrtićima dan ispunjen raznom umjetnošću pa tako i likovnom. Za vrijeme slobodne igre djeci su dostupni papiri i pastele ili drvene boje (ovisno o dobi djeteta) te oni mogu slobodno i po želji crtati. Onaj dan, koji je tjednim ritmom određen za aktivnost slikanja, odgajatelj priprema osnovne boje, kistove, papir, vodu i spužvicu te uz priču ili pjesmu koja tematikom prati aktivnost, uvodi dijete u nju. Uz svaku boju odgajateljica priča odgovarajuću priču te je vrlo važno da dijete doživi posebnost svake boje prije nego li se pomiješa s drugom, potičući tako koncentraciju kod djece i budeći ostala osjetila. Ono što je polazište svake umjetničke aktivnosti jest cjelina te se ona oblikuje i prerađuje.

Od ostalih likovno-umjetničkih aktivnosti koristi se i modeliranje voskom, vunom te aktivnosti pletenja i šivanja, pritom pazeći da se radi isključivo o prirodnim materijalima (Seitz, Hallwachs, 1997.).

9.6 Euritmija

Euritmija je umjetnost izražavanja pokretom a naziva se još „plesom duše“, te je kao takva također prisutna u pedagoškom radu u Waldorfskim vrtićima i dio tjednog ritma. Utemeljio ju je Rudolf Steiner još 1912. godine a dolazi od grčke riječi čije je značenje lijepog i skladnog ritma pokreta. Svaki čovjek u svom govoru pomoću riječi izražava svoje stanje unutrašnjeg duha a u euritmiji ga izražava kroz pokret, pa tako svako slovo i zvuk ima svoj izraz u pokretu tijela.

Euritmija se u vrtićima izvodi s djecom starijih skupina, u dobi od 4. godine pa nadalje a zahvaljujući njoj potiču razvoj motorike, koncentracije, koordinacije, sluha, glasa, govora i misli. Ona ima izuzetnu vrijednost u pedagoškom radu sa djecom ove dobi jer je to razdoblje kada se govor, pokret i ponašanje djeteta oblikuje

(<https://centar-rudolf-steiner.com/euritmija-2/>).

ZAKLJUČAK

Za djetetov zdrav razvoj u svim segmentima bitan je partnerski odnos roditelja djeteta i ostalih stručnjaka. Da bi se postigao partnerski odnos bitno je obostrano povjerenje i poštovanje. Roditelji moraju biti uključeni u sve segmente u donošenju odluka koje se tiču njihovog djeteta, jer oni ipak najbolje poznaju svoje dijete. Ali valja imati na umu da su odgajatelji prisutni s djetetom dobar dio dana u skupini i samo oni mogu reći kako dijete funkcionira u skupini i u određenom kontekstima. Zbog obiteljskog ozračja i što bolje povezanosti s djetetom i roditeljima u waldorfskoj pedagogiji postoji praksa „kućni posjet“. Takva praksa daje priliku odgajatelju da bolje upozna dijete i njegov način života kod kuće, također od velike je pomoći kod partnerskog odnosa između roditelja i odgajatelja.

U procesu odgoja i obrazovanja djeteta sudjeluje i stručni tim dječjeg vrtića, koji ima profesionalna znanja iz određenog područja. Spajanjem te tri strane u jedan trokut dolazimo do zaključka da su sva tri kuta trokuta vrlo važna. Stoga se ovim radom željelo pobliže prikazati jezično-govore poteškoće u najmlađoj dobi ali i bitnost suradnje svih stručnjaka s roditeljima u takvim situacijama. No pri suradnji je vrlo bitno da je dijete centar iste te da dijete na kraju suradnje pokaže puni svoj potencijal. Kako bi se dijete dobro upoznalo, prema waldorfskoj pedagogiji, valja dijete pratiti kroz duže razdoblje i bilježiti sliku djeteta. Slikom djeteta upoznajemo dijete prema njegovu temperamentu, reakcijama u određenim situacija, ali i samo dijete od rođenja pa do polaska u vrtić.

Društvo teži inkluziji djece s teškoćama u razvoju u sustav redovnog ranog i predškolskog odgoja. Prema tome, svaki bi odgajatelj, osim dobrog poznavanja urednog dječjeg razvoja, morao biti upoznat s odstupanjima u razvoju koja se danas sve češće javljaju i prepoznaju. U ovom radu naglasak je na govornim i jezičnim poremećajima. Nemaju svi dječji vrtići zaposlene logopede u stručnom timu, stoga je izuzetno važno da odgajatelj na vrijeme prepozna odstupanja i obavijesti roditelje, kako bi svi zajedno na vrijeme potražili pomoć. Isto tako, u današnje se vrijeme sve veći naglasak stavlja na prevenciju raznih poremećaja i bolesti pa tako i govornih i jezičnih poremećaja opisanih u ovom radu. Odgajatelj može s djecom u skupini provoditi razne aktivnosti za usvajanje jezika i razvoj govora, ali prije toga mora dobro biti upoznat s funkcioniranjem tih sustava. U radu u duhu waldorfske pedagogije njeguje se

obiteljski način rada, te se aktivnosti koje dijete doživi kod kuće prenosi i u vrtić. Smatra se da takav način rada djeci pruža slobodniji i sigurniji boravak u vrtiću ali ponajviše je od pomoći djeci s jezično-govornim poteškoćama. Djeca s takvom vrstom poteškoća ohrabruju se te su samim time pod manje stresnim situacijama i poboljšavaju govorne i jezične karakteristike. Također vrlo je važno napomenuti da se ritam u waldorfskoj pedagogiji proteže kroz nekoliko tjedana ,najčešće do 6, što djeci daje priliku da uvježbaju prstovno-gestovne igre, upamte priču i slično.

LITERATURA:

1. Andrešić, D., Benc Štuka, N., Gugo Crevar, N., Ivanković, I., Mance, V., Mesec, I. i Tambić, M. (2010.) *Kako dijete govori*. 1. Izdanje. Zagreb: Planet Zoe
2. Apel, K. i Masterson, J. (2004.) *Jezik i govor od rođenja do 6. godine*. Zagreb: Ostvarenje
3. Glockler, M., Goebel, W., Grob, C. i Bockemuhl, J. (1990.) *Što je waldorfska pedagogija?*. Zagreb: Društvo prijatelja waldorfske pedagogije Zagreb
4. Herljević, I. i Posokhova, I. (2002.) *Govor, ritam, pokret*. 2.izdanje. Zagreb: Ostvarenje
5. Klarin, M. (2017.) *Psihologija dječje igre*. Zadar: Sveučilište u Zadru
6. Kologranić – Belić, L., Matić, A., Olujić, M., Srebačić, I. (2015.) *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
7. Perrow, S. (2005.) *Bajke i priče za laku noć*. Zagreb: Ostvarenje
8. Posokhova, I. (2008.) *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*,(2008.). 3. prerađeno izdanje. Buševac: Ostvarenje
9. Rathus, S., A. (2001.) *Temelji psihologije*. Zagreb: Naklada Slap
10. Seitz, M., i Hallwachs, U. (1997.) *Montessori ili Waldorf*. Zagreb: Eduka
11. Stoppard, M. (2004.) *Razvoj vašeg djeteta*. Zagreb: Profil
12. Škarić, I. (1988.) *Govorne poteškoće i njihovo uklanjanje*. Zagreb: Mladost
13. Šoštarko, J. (2016.) *Utjecaj roditeljskog odgoja na razvoj djeteta* (dipl. rad) str.9

Web stranice:

1. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=22886> (pristupljeno: 8.6.2021.)
2. https://www.ringeraja.hr/clanek/razvoj-govora_292.html (pristupljeno: 8.6.2021.)
3. <https://miss7mama.24sata.hr/beba/dojenje/kako-dojenje-utjece-na-razvoj-govora-kod-djece-8234> (pristupljeno: 15.6. 2021.)
4. <https://www.verbum-sanum.hr/logopedija/kasnjenje-u-razvoju-govora-i-jezika> (pristupljeno: 23.6. 2021.)
5. <https://www.eglas.hr/jzicno-govorni-poremecaji/> (pristupljeno: 23.6.2021.)

6. <https://www.valmod.com/usluge/cime-se-bavimo/poremecaji-govorno-jezicnog-razvoja/djecja-govorna-apraksija> (pristupljeno: 25.7.2021.)
7. <https://logoped.hr/poremecaji-i-teskoce/motoricki-govorni-poremecaji/> (pristupljeno: 18.6.2021.)
8. <https://www.logokor.hr/artikulacijski-poremecaji.html> (pristupljeno: 9.8.2021.)
9. <https://hr.refertimacuan.com/4209174-speech-therapy-exercises-for-children-every-day-articulation-gymnastics> (pristupljeno: 9.8.2021.)
10. <https://centar-rudolf-steiner.com/waldorfska-pedagogija/> (pristupljeno: 15.6.2021.)
11. <https://centar-rudolf-steiner.com/euritmija-2/> (pristupljeno: 15.06.2021.)
12. <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A2466/datastream/PDF/view> (pristupljeno: 3.7.2021.)
13. https://os-waldorfska-ri.skole/skola/o_waldorfskoj_pedagogiji (pristupljeno: 13.06.2021.)

SAŽETAK

U ovom se završnom radu govori o razvoju govora kod djece, o preduvjetima za uredan govorno-jezični razvoj, pravovremenom prepoznavanju govorno-jezičnih poteškoća te o čimbenicima koji utječu na pravilan razvoj govora. Pojašnjene su faze razvoja govora kod djece predškolske dobi od predverbalne do verbalne faze govora. Navedena su i najčešća odstupanja i poteškoće te primjeri vježbi i igara kod određenih govorno-jezičnih poteškoća. U posljednjem je dijelu obrađena tema Waldorfske pedagogije i pristup djetetu sa stajališta antropozofije koju je utemeljio Rudolf Steiner te su navedene aktivnosti, plan i ritam rada u waldorfskom vrtiću a koje ujedno potiču pravilan govorno-jezični razvoj.

Ključne riječi: govor, razvoj govora, govorno-jezične poteškoće, čimbenici, Waldorfska pedagogija, Rudolf Steiner

SUMMARY

This final work discusses the development of speech in children, the prerequisites for orderly speech and language development, timely recognition of speech and language difficulties and the factors that affect the proper development of speech. The stages of speech development in preschool children from the preverbal to the verbal phase of speech are explained. The most common deviations and difficulties are given, as well as examples of exercises and games for certain speech and language difficulties. The last part deals with the topic of Waldorf pedagogy and approach to the children from the point of view of antroposophy founded by Rudolf Steiner and lists the activities, plan and rhythm of work in Waldorf kindergarten, which also encourage proper speech and language development.

Keywords: speech, speech development, speech and language difficulties, factors, Waldorf pedagogy, Rudolf Steiner